

Za sovami na Finsko

//Al Vrezec

Površina: 338.145 km²

Št. prebivalcev: 5,2 milijona

Najvišji vrh: Halti (1328 m)

Št. jezer: več kot 60.000

Št. vrst ptic: 450 opaženih vrst, 240 gnez-dilk

Št. območij za ptice: 96 IBA

Zanimive vrste ptic: rdečegrli slapnik (*Gavia stellata*), polarni slapnik (*Gavia arctica*), bobnarica (*Botaurus stellaris*), labod pevec (*Cygnus cygnus*), zvonec (*Bucephala clangula*), veliki žagar (*Mergus merganser*), mali žagar (*Mergellus albellus*), ribji orel (*Pandion haliaetus*), divji petelin (*Tetrao urogallus*), ruševac (*Tetrao tetrix*), gozdni jereb (*Bonasa bonasia*), žerjav (*Grus grus*), sloka (*Scolopax rusticola*), kozica (*Gallinago gallinago*), veliki škurh (*Numenius arquata*), velika uharica (*Bubo bubo*), snežna sova (*Bubo scandiacus*), skobčja sova (*Surnia ulula*), mali skovik (*Glaucidium passerinum*), lesna sova (*Strix aluco*), kozača (*Strix uralensis*), bradata sova (*Strix nebulosa*), mala uharica (*Asio otus*), močvirska uharica (*Asio flammeus*), koonogi čuk (*Aegolius funereus*), pegam (*Bombycilla garrulus*), vinski droz (*Turdus iliacus*), brinovka (*Turdus pilaris*), brezovček (*Carduelis flammea*), veliki krivokljun (*Loxia pytyopsittacus*)

Neavtohtone vrste ptic: kanadska gos (*Branta canadensis*), mandarinka (*Aix galericulata*), belolična trdorepka (*Oxyura jamaicensis*), fazan (*Phasianus colchicus*)

Dežele najdb obročkanih ptic: 94 % iz Evrope, 4,6 % iz Afrike in posebne najdbe iz Avstralije (navadna čigra *Sterna hirundo*), Tasmanije (navadna in polarna čigra *Sterna paradisea*), Kokosovi otoki v Indijskem oceanu (rjavi galeb *Larus fuscus*), Tajska (vrbbi strnad *Emberiza aureola*), Kitajska (brezovček *Carduelis flammea*), Brazilija (bodičasta govnačka *Stercorarius parasiticus*), Trinidad (navadna in polarna čigra), ZDA (rečni galeb *Larus ridibundus*), Kanada (togotnik *Philomachus pugnax*)

Zanimive živali: los (*Alces alces*), severni jelen ali karibu (*Rangifer tarandus*), rakunasti pes (*Nyctereutes procyonoides*), evropska poletuša (*Pteromys volans*), sibirski voluharica (*Microtus oeconomus*), skandinavski leming (*Lemmus lemmus*), gozdni leming (*Myopus schisticolor*), sladkovodni kolobarjasti tjulenj (*Phoca hispida saimensis*), rosomah (*Gulo gulo*), ozimica (*Coregonus larvaretus*), atlantski losos (*Salmo salar*), ploščič (*Abramis brama*), ščuka (*Esox lucius*), menek (*Lota lota*)

Mnogokrat se vprašam, po kaj rinemo v tuje kraje. Vzgibi so različni, četudi imamo v mislih zgolj ptice in naravo. Najpogostejši motiv je iskanje še nevidenega v ptičjem svetu in povsem turistični obisk tuje dežele. Tu in tam pa je motiv drugačen, denimo raziskovalno obarvan, ko nas ne zanima zgolj opazovanje ptic, pač pa predvsem njihovo preučevanje. Ob tem pa je včasih bolj kot s pticami pomembno srečanje z ljudmi, tujimi ornitologi in strokovnjaki. Če se človek ukvarja s sovami, je med evropskimi deželami gotovo Finska tista, ki jo je treba obiskati že zavoljo osebne strokovne rasti in plemenitenja znanja.

7

Nemalo svetovno priznanih znanstvenikov in strokovnjakov za sove je doma prav s Finske. Novodobni evropski sovolog prav gotovo ne more mimo monografije o sovah Evrope, dela Heimo Mikkole, ki se je nekdanj v svojem raziskovalnem delu posvečal bradati sovi (*Strix nebulosa*). Po kopici odmevnih del o koconogem čuku (*Aegolius funereus*) je poznan Erkki Korpimäki, ki je skupaj s kolegom Harrijem Hakkarainenom z nekaj deli bistveno prispeval k poznavanju ekologije sov v svetovni ornitološki znanosti. Študije prehrane sov so zaznamovale delo Seppo Sulkave. Posebno poglavje pa je ekologija kozače (*Strix uralensis*). Danes se z njo na Univerzi v Helsinkih podrobneje ukvarja Hannu Pietiäinen s sodelavci in nadaljuje delo nestorja raziskav sov na Finskem Perttija Saurole, še vedno zelo aktivnega in plodovitega raziskovalca kozače, ki mu je vsaj v ornitološki srenji prinesla svetovno slavo. Prav k njemu me je spomladi 2004 gnala pot na južno Finsko.

Z juga na sever

Človek, ki je vaje pestrosti dinarskih gozdnih prostranstev, kjer kraljujejo mogočna drevesa buke in jelke v strminah apnenčastih Dinaridov, si kar težko predstavlja, kaj neki bi kozača lahko počela v precej vlažnih ravninskih prostranstvih finskih smrekovih ali brezovih gozdov, kjer tla niso nič drugega kot eno veliko barje. Pa vendar se ta prvobitno severnjaška ptica tod kar dobro znajde. Seveda ne gre za povsem iste ptice! Skandinavske kozače, h katerim sodijo tudi finske prebivalke, so manjše in bolj bledične od naših orjakinj. Prve so se v znanstvene knjige zapisale kot *Strix uralensis liturata*, naše pa kot *Strix uralensis macroura*, in že na prvi pogled je opazovalcu jasno, da to ne zaman. Kljub temu pa življenje kozač na daljnem severu Evrope ni lahko. Smreka ali breza nista ravno drevesi, ki bi se bahali z velikimi dupli, kot na primer naša bukev. Zato se mora kozača zadovoljiti z različnimi drevesnimi odlomi, starimi gnezdi ujed in seveda z gnezdilnicami, ki so dandanes

pravzaprav najpomembnejše gnezdišče kozače na Finskem. Že sam Saurole jih ima na svojem območju v okolici mesta Ilmoila, kakih 100 km severno od Helsinkov, več kot 100, takih sovjih navdušencev pa je na Finskem še veliko, tako da je za kozače zares vzorno poskrbljeno. Kako tudi ne, saj finske kozače tepe še druga nadloga: smrekov gozd v ravnini je dobičkonosen vir za trgovce z lesom. Ko gozd primerno dozori, ga dobesedno požanjejo in za žetvijo ostane golosečna pustota, več deset let dolgo! Morda dobro za številne ruševce (*Tetrao tetrix*) in divje peteline (*Tetrao urogallus*), ki kar v manjših skupinah tod obirajo jagodičje, sove pa se umikajo v preostale gozdne zaplate. Te se prepletajo med velikimi finskimi jezeri. Če na tem mestu ostanem na nivoju južnjaškega prišleka v severnih krajih, so številna jezera na Finskem pravo spoznanje. Zimska ptičja idila naših rek in jezer se namreč spomladi preselijo semkaj, ko namesto čopastih ponirkov na jezerih kraljujejo svatovski rdečegrli slapniki (*Gavia stellata*), namesto mlakaric zvonci (*Bucephala clangula*), naše labode grbce pa zamenjajo fantastični labodi pevci (*Cygnus cygnus*).

Pertti Saurole in njegove sove ter ...

Ime Pertti Saurole je finški in svetovni ornitološki srenji poznano že dalj časa in to ne le v zvezi s kozačo, pač pa tudi z evropsko obročkovalsko organizacijo EURING, ki ji je vrsto let tudi predsedoval. Finskim sovam je namenil veliko monografijo, ki je na severu celo bolj cenjena od Mikkolovih evropskih sov. Posebna Saurolova specialnost je kozača, ki ji je posvetil že več kot 40 raziskovalnih let. Na njegovem raziskovalnem območju praktično vse kozače nosijo obročke in za vsako od njih natančno ve, koliko je stara, kod se je izvalila, kolikšno je njeno potomstvo ter s kom ga je imela, in podobne podrobnosti iz zasebnega življenja te očarljive ptice. Vsakoletno delo pravzaprav zahteva natančen pregled gnezdilnic, ulov in identifikacijo samca in samice ter obročkanje novo izvaljenih kozač.

Zemljevid:

Uporabljen z dovoljenjem »The General Libraries, The University of Texas at Austin«.

- 1: Helsinki
- 2: Finsko podeželje
- 3: Finska savna
- 4: Sredi zaledenelga jezera
- 5: Brezov gaj
- 6: Goloseki – rakava rana finskih gozdov

vse foto: Al Vrezec

- 7: Idila južne Finske: jezero, močvirje ter brezov in smrekov gozd
foto: Al Vrezec

8

9

10

14

15

16

8: Bledična finska kozača (*Strix uralensis liturata*) in ...
foto: Al Vrezec

9: ... temna slovenska orjakinja (*Strix uralensis macroura*)
foto: Andrej Kapla

10: Pertti Saurola pri terenskem delu
foto: Al Vrezec

11: Monografija o finskih sovah z bradato sovo (*Strix nebulosa*) na naslovnici, ki jo je uredil Pertti Saurola

12: Ena izmed mnogih gnezdilnic za kozačo
foto: Al Vrezec

13: Gnezdo ribjega orla (*Pandion haliaetus*) visoko v vrhu rdečega bora (*Pinus sylvestris*)
foto: Al Vrezec

14: Uganka s finskih jezer za ornitopustolovske sladokusce: srebrni (*Larus argentatus*) ali rumenonogi galeb (*Larus cachimans*)?
foto: Al Vrezec

S temi dolgoletnimi podatki je Saurola razvozal že ničkoliko sovjih skrivnosti in znanosti predstavil nekaj povsem novih ugotovitev. Denimo, da prično samice kozače gnezditi šele v tretjem in četrtem letu starosti, nekatere pa prvo leglo poležejo šele pri devetih letih, da gnezditvev ni vsakoletna, da se tu in tam pripeti, da kateri od močnejših samcev osvoji dve samici in tako skrbi kar za dve legli hkrati, ali pa da kozača v naravi dočaka tudi do 25 let. Seveda takšno dolgoletno terensko delo postreže še s kopicco bolj ali manj nenavadnimi prigodami. Dve sta se mi dobro vtisnili v spomin. Za prvo je kriva bradata sova, ki se na južno Finsko priklati zgolj v zimskem obdobju, gnezdi pa tod silno redko. Nekega leta je samica bradate sove svoje prezimovanje raztegnila še v letovanje. Prišla je pomlad in toplota ter obilica hrane sta sovi zmešali njeno hormonsko sliko, ki jo je silila v parjenje in gnezdenje. Primernege bradatega samca sicer ni bilo, zato si je velika bradata sova za svojega partnerja izbrala nekoliko manjšega, a po njeni oceni očitno primernege samca kozače. Težava pa je bila v tem, da je izbrani samec že imel kozačo družico, ki je v gnezdilnici grela njun zarod. No, to bradate sove ni motilo in se je vsakič, ko je samec priletel h gnezdilnici s hrano v kljuno, pričela proseče vesti in siliti vanj, kot to pač počno gnezditveno razpoložene sovje samice. Sila je bila tolikšna, da okolice gnezdilnice ni nikoli zapustila. Prišel je dan, ko je bilo zavoljo vsakoletnih spremljanj treba ujeti in identificirati samca. To Saurola počne s posebno pastjo, ki jo nastavi pred vhod gnezdilnice. Ob tem moram opozoriti, da je kozača izredno nezamerljiva ptica ob gnezdu, ki ga ne zapusti niti tedaj, ko jo zmotimo pri valjenju jajc. Drugače je na primer pri lesni sovi (*Strix aluco*), ki gnezdo, če zmotimo valečo samico na jajcih, lahko tudi za stalno zapusti. Naj se vrnem nazaj k pasti. Postopek zahteva, da so pred namestitvijo samica in mladiči v gnezdu, torej zaprti v gnezdilnici, samec pa se ujame v past, ko prinese hrano. Dolgoletne Perttijeve izkušnje kažejo, da vsa zaveda za kozače ni usodno moteča. Tudi pri gnezdilnici z bradato sovo je bilo tako. Proti jutru, ko je bilo treba pregle-

dati ulov v pasti, je bil prizor prav neverjeten. Kozača samica z mladiči zaprta v gnezdilnici, samec kozače v pasti, samica bradate sove pa kot noro zaljubljena najstnica sloni ob gnezdilnici in potrpežljivo čaka na izpustitev njenega izbranca. Druga zgodba se vrti okoli lesne sove in brinovk (*Turdus pilaris*), povsod po južni Finski zelo pogostih drozgov. Značilnost brinovk je, da gnezdi v kolonijah in da nevarnega plenilca brez usmiljenja napadejo z rafalom lepljivih iztrebkov. Dogodilo se je v helsinškem mestnem parku. Nekega dne so v parku naleteli na lesno sovo, ki je kar peš in s povsem od iztrebkov zlepljenimi perutmi taval naokoli. Dobri ljudje so ptici pomagali in veterinarji so jo primerno oskrbeli ter očistili. Čez nekaj dni je lesna sova skopana in urejena spet poletela v helsinškem parku. A ni minil niti teden dni, ko je nesrečnica, tokrat že obročkana, vnovič taval z zlepljenimi perutmi in peš iskala zavetje. Vsa zgodba se je ponovila in čez nekaj dni je sova že drugič poletela na prostost. V tretje gre rado, pravijo, in od takrat je niso več videli. Ali se je naučila, kako se izogneš nemarnim brinovkam, ali pa so jo te v tretje dokončno pokončale, kdo ve. V maju, ko večina kozač in lesnih sov opravi z gnezdenjem, se Perttijevo delo preseli drugam. Njegova druga ptičja ljubezen je namreč ribji orel (*Pandion haliaetus*), ki prične gnezditi ob koncu maja in gnezdi še v julij. Ob obilici jezer pravzaprav niti ni presenetljivo, da je ribji orel na južnem finskem dokaj pogosta ujeda. Če je kozača ptica, ki se skozi vse leto drži domačega okoliša in gnezda, pa jo ribji orel pozimi popiha na jug. Nedorlo tega je veljalo prepričanje, da ptice iz zahodne Evrope uberejo t.i. zahodno selitveno pot, tiste iz vzhodne pa vzhodno selitveno pot, pač po kopnini, ki je na eni ali drugi strani na voljo. Saurola je z ribjimi orli pričel intenzivne raziskave s satelitskimi oddajniki, da bi videl, kam peruti odnesejo finske ribje orle pozimi. Prvo presenečenje je bilo, da je bil izbor selitvene poti čisto naključje. Nekateri so jo mahnilo na zahod, drugi na vzhod, in to celo iz istega gnezda. Celo odprto Sredozemsko morje jim ne dela težav in jo mahnejo kar počez proti Afriki.

12

13

17

18

Eden izmed Saurolovih orlov je prečkal tudi Slovenijo, in kot kaže, se je krajši čas zadržal celo nekje na Štajerskem, nemara na znamenitih Medvedcah. Druga zanimivost so prezimovališča. Razmišljamo lahko, da se orli iz istega gnezditvenega območja selijo na približno isto prezimovališče, če je že pot nekoliko razcepljena. Kot kaže, pa tudi to ni res. Enim je dovolj že Sredozemlje, drugim južna Sahara, tretji pa jo mahnejo kar na jug Afrike v Južnoafriško republiko. Gre za prve tovrstne selitvene podatke o pticah z visokega severa, raziskave s satelitskimi oddajniki pa bodo gotovo prinesle še veliko novega.

In še skok v ornitopustolovstvo

Čeprav sem bil na Finskem bolj na delovnem obisku, si kot pravi opazovalec ptic nisem mogel kaj, da ne bi oprezal še za drugimi ptičjimi posebnosti. Če je pri nas spomladi eden najglasnejših gozdnih pevcev cikovt, je v finskih gozdovih to prav zagotovo vinski drozg (*Turdus iliacus*). Še bolj zanimiva pa je izkušnja, ko postanejo na Finskem pri nas redki in lokalno omejeni gnezditelci izredno pogoste ptice. S praktično vsakega barjanskega travnika se sliši žgolenje velikih škurhov (*Numenius arquata*). Ker sem bil na terenu večinoma ob večerih, ponoči in zgodnjem jutru, se nisem mogel načuditi množičnosti krulečih slok (*Scolopax rusticola*) in meketajočih kozic (*Gallinago gallinago*), pa naj si bo to v gozdu ali ob gozdnem robu. Ko sem ponoči napejal ušesa za sovami, je tišino kar naenkrat predril torpedni zvok prhutanja račjih kril, in to sredi gozda. Pertti mi je pojasnil, da gre za zvonce (*Bucephala clangula*), ki se ponoči spreletavajo od jezer pa do gnezditvenih dupel nekje v gozdu. Zvonec je namreč duplarica in neredko se naseli tudi v prazno gnezditveno kozače. Spomladanska jutra, ki so gori na severu nekoliko bolj razvlečena kot pri nas, zapolnjuje glasno gruljenje ruševcev, zopet v tamkajšnjih gozdovih skupaj z divjimi petelinimi zelo pogosta vrsta. Za bolj zahtevne ornitopustolovce naj omenim še galebji svet finskih jezer. Sam sem opazil štiri vrste, rečnega (*Larus ridibundus*), sivega (*L. canus*), rjavega (*L. fuscus*) in

srebrnega galeba (*Larus argentatus*). Če smo pri slednjem vajeni rdečkastih nog, jih tule na finskih jezerih niso imeli, pač pa so imeli rumene. Gre za posebno podvrsto *L. a. omissus*, ki ima rumene noge in gnezdi ob Baltiku, zanj pa v velikem galebjem kompleksu še zdaleč ni jasno, ali pripada srebrnemu ali rumenogemu galebu (*Larus cachinnans*) ali morda celo kateri drugi novopečeni galebji vrsti. Vso veličastnost ptičjega sveta finskega juga, kjer se v mozaiku prepletajo gozd, barjanski travniki in jezera, pa opazovalec ptic doživi ob dveh vodnih pticah. Prva je labod pevec, na jezerih zelo pogost gnezditelc, drugi pa je žerjav (*Grus grus*), ki gnezdi po barjanskih travnikih in ki z glasnimi svatbenimi kriki spomladi naznanja začetek gnezditvene sezone. In nenazadnje so tu še sove. V teh krajih sta kozača in lesna sova najpogostejši, nekoliko manj koconogi čuk, mali skovik (*Glaucidium passerinum*) in mala uharica (*Asio otus*). Tu in tam na gozdnih tleh gnezdi velika uharica (*Bubo bubo*), močvirska uharica (*Asio flammeus*) pa je v tem delu Finske izjemno redka gnezditelca, čeprav sem nekega zgodnjega jutra med gruljenjem ruševcev ujel tudi glasni hu-hu-hu-hu-hu samca močvirske uharice. Finski sovji atrakciji bradata in skobčja sova (*Surnia ulula*) gnezditva v večjem številu severneje, na jug pa se bolj ali manj redno priklatita pozimi.

S severa na jug

Čez kak mesec dni je Pertti Saurola vrnil obisk in prišel v Slovenijo. Pri nas namreč kozače gnezditva nekoliko kasneje kot na Finskem, saj so junija mladiči in samica še vedno v gnezdu. Ko si je ogledal obsežne dinarske pa tudi alpske gozdove, mi je v podarjeno knjigo zapisal sledečo misel: »Odotamme kuumeisesti tuloksia Sloveniasta, jossa metsät ovat yhä metsiä!«, kar nekako pomeni »Zelo smo uživali v Sloveniji, kjer so gozdovi še vedno gozdovi!«. Ob tem se velja zamisliti, sredi kakšnega bogastva nam je dano živeti! ●

15: Labodi pevci (*Cygnus cygnus*) so najlepši okras finskih jezer.
foto: Al Vrezec

16: Vlažni barjanski travniki so gnezdišče žerjavov (*Grus grus*), ki spomladi z glasnim kričanjem naznanjajo začetek nove gnezditvene sezone.
foto: Piet Munsterman / Saxifraga

17: Glasen spomladanski pevec finskih gozdov je vinski drozg (*Turdus iliacus*), ki na severu nekako zamenja našega cikovta.
foto: Iñigo Sanchez / Saxifraga

18: Spomladanske finske večere napolnjuje meketanje kozic (*Gallinago gallinago*), na finskem zelo pogost, pri nas pa zelo redek pojav.
foto: Milan Cerar